

LA PASSIÓ D'ESPARREGUERA

MARIA PENA I CASALS

RECERCA D'ORÍGENS PER A LA PASSIÓ D'ESPARREGUERA

1. El marc geogràfic

Pel fet prou demostrat que les terres catalanes són terres de "Passió" creiem que qualsevol comentari sobre una Passió concreta s'ha d'emmarcar dins del seu territori. Per tant, la Passió d'Esparreguera cal classificar-la dins de les que han estat anomenades "Les passions de la riba del Llobregat", concretades en les manifestacions passionístiques portades a terme, principalment, en les poblacions de Manresa, Martorell, la Palma de Cervelló, Sant Vicenç dels Horts, Olesa de Montserrat i Esparreguera.

I com que la tradició passionística d'un poble va estretament lligada a la seva manera de ser, sembla obligat dir que la vila de la Passió que ens ocupa, Esparreguera, és als peus de la muntanya de Montserrat, prop d'Igualada, i pertany a la comarca del Baix Llobregat. La distribució urbanística sempre ha estat muntada al voltant d'un —a l'origen— o més carrers molt llargs i paral·lels, un dels quals és l'antiga carretera N-II, de Barcelona a Madrid; actualment compta amb una població d'uns 14.000 habitants censats, i més de 7.000 hi tenen la segona residència. És una vila majorment industrial, i de serveis, i es pot considerar centre cultural, bàsicament, per la Passió.

2. El buit del marc històric

Esparreguera ja està documentada l'any 985, per la cessió de béns a la Seu de Vic per part de

Guillem d'Esparreguera, senyor dels castells de les Espases i d'Esparreguera i del santuari de sant Salvador. Si aleshores ja hi existien aquests castells i eren habitats per nobles, i essent, com sempre ha estat, vila de pas, és probable que s'hi paressin els joglars i que, entre d'altres, hi recitessin poemes narratius sobre la Passió. D'això no en tenim cap constància, però ens podem fer una idea de com devia ser si llegim autors com Accarie, Romeu i Massip.

Si aleshores es portava a terme alguna activitat passionística —durant les celebracions de Setmana Santa—, s'havia de tractar dels "tropus", és a dir, d'alguna amplificació dels textos litúrgics llatins, a base d'incrustar-n'hi d'altres en llengua catalana i amb melodies noves; i evidentment, dins d'aquestes esglesioles i a càrrec del clergat. Així es deuria fer, almenys, fins al segle XV, o potser fins a la primera meitat del XVI. Recordem que les manifestacions més reculades dels "tropus" són del segle VIII, a França, bàsicament; que van tenir l'època de plenitud als segles X i XI; i que foren prohibits pel Concili de Trento al segle XVI.¹

Malauradament, no en tenim cap referència concreta; però resseguint el *Librorum liturgicorum Cathalauniae s. IX al XVI in Bibliotheca Abbatiae Montiserrati exhibitio*, a cura d'A. M. Mundó i A. Olivar (Montserrat, 1958), i fent una consulta a *La música a Catalunya fins al*

1. Cf. *Liturgical Drama*, de Donovan (1958).

segle XIII, d'Higini Anglès (Barcelona, 1935), així com seguint les dades aportades per Romeu i Massip, se'ns aclareixen molts dubtes sobre els tons —religiosos o profans— que devien emprar-se en els actes litúrgics portats a terme pels nostres avantpassats.

Probablement, la música que ha acompanyat la nostra —diguem-ne— "Passió", al llarg de la seva història deu haver estat semblant als casos documentats: en principi, els fragments musicals presos de la litúrgia; molt més tard s'hi devien incorporar peces profanes diverses —cançons populars, villancets—; i fins i tot, fragments d'òperes, cap al segle XVII. I sembla lògic pensar que l'origen i l'evolució del drama sacre a Esparreguera seguí un procés molt semblant als de Cervera i Ulldecona i, per què no, al de les Illes, amb les *Consuetes Mallorquines*. Per a aquestes peces, Llabrés, a *Repertorio de consuetas...* (1901), afirmava que un dels caràcters típics d'aquelles peces primitives, o que seguien la forma tradicional primària, és el de ser cantats els versos de les primeres escenes, i que aquests cants, devien ajustar-se al cant pla o gregorià de les esglésies.²

A l'Arxiu del Patronat de la Passió d'Esparreguera, s'hi guarda l'original d'una carta datada del 1611 en la qual l'emissor, un veí de Sant Llorenç d'Hortons (Alt Penedès), s'adreça a uns familiars esparreguerins per comunicar-los que anirà amb la família a aqueixa vila per veure la Passió. Recordem que Santa Maria del Puig fou parròquia de la població fins l'any següent, el 1612. Per tant, sorprèn que de fora s'anés a presenciar allò que es pogués fer dins la petita ermita romàni-

2. Si a Esparreguera, al segle XV, el gremi de paraires ja està ben documentat, i al cens de la població hi consten 125 focs, proposem de repassar els llibres de comptes existents perquè s'hi podrien trobar notícies de la col·laboració d'aquest gremi respecte de l'aportació econòmica o de material per a les escenificacions. ¿Per què no podria existir algun cas semblant al de Cervera, on, per exemple, consta en el *Llibre del Clavari Municipal* (1481) que els fusters constructors del cadafal per a la representació del *Misteri de la Passió* cobraven onze sous?

ca; tret que, paral·lelament, es fes alguna representació, a la manera dels "misteris" —ja "teatre" però també de caràcter religiós i didàctic—, a la plaça de la capella de Santa Eulàlia, on s'estava acabant la construcció de l'actual església parroquial de Santa Eulàlia. Si fos així, costaria de creure que després passés a representar-se a dins del temple, per l'abast de la prohibició del Concili de Trento (1545-1563).

La recerca sistemàtica de documentació que avaluï la persistència de la Passió a Esparreguera és un camí poc fressat; de fet, però, algunes persones ho han intentat.³ Els estudiosos que hi han dedicat esforç i recursos han topat amb una sèrie de dificultats que, totes plegades, van a la contra de la suposada paperassa que pogués contenir alguna referència, alguna quantitat, algun nom sobre els actes litúrgics o els misteris de Setmana Santa; dades que de segur aportarien clarícies sobre l'origen i la identitat de la nostra Passió. N'hi ha una, de dificultat, que és insalvable i quasi li és inherent: pel fet d'ésser una vila de pas, Esparreguera ha estat saquejada repetides vegades i, si bé els papers no deurien ser considerats de valor ni se'ls devien emportar, sí que devien malmetre'ls o cremar-los. Vegem, encara, d'altres dificultats.

En primer lloc, i tal com hem apuntat, entre la fi del segle XVI i la primeria del XVII va ser construïda l'església parroquial que encara n'és a l'actualitat; quan l'església estigué enllestida ja no s'hi devia poder representar el drama de Crist perquè —com dèiem suara— el Concili de Trento sobre la reforma de l'Església ho havia prohibit. En tot cas, es deuria fer fora, a la plaça. I, essent així, la documentació devia restar dispersa, de manera que cal cercar, amb més motiu, els gremis i els

3. Citem, per exemple, el Dr. Orenci Valls, qui va poder consultar —entre els anys 1940-1950— el poc que quedava de l'Arxiu d'Esparreguera. Després d'ell, tret del Sr. Subirana, ningú més no l'ha vist.

seus llibres de comptes: fusters que en muntaven els cadafals; paraires que podien aportar-hi roba; terrissers que deuriem deixar estris d'utilatge, etc.

Aurèlia Sabanés donà notícia del testimoni oral de Joan Soler i Navarro, esparreguerí nascut el 1886, qui assegurava haver llegit un manuscrit del mas de can Fossalba que donava notícies de la vila, de Mas d'en Gall i de les representacions de Misteris o escenes de la Passió pels carrers d'Esparreguera vers el 1588, època en què es construïa l'església de Santa Eulàlia. Sabanés opinava que aquestes escenes de la Passió fetes pels carrers de la vila no devien ésser altra cosa que misteris processionals, és a dir, representats a la processó de Setmana Santa. I ens preguntem nosaltres si no podria tractar-se d'un cas semblant al de Sant Vicenç dels Horts. Hom ha cercat el manuscrit de can Fossalba de manera insistent i mai no se n'ha trobat cap rastre.

D'altra banda, l'església parroquial va sofrir desperfectes durant la guerra del Francès (1808-1814), va servir de caserna en la primera guerra carlina (o "guerra dels Set Anys", 1833-1840) i, durant la guerra civil (1936-1939), un escamot foraster va calar foc als retaules, a l'orgue (s. XVII) i a l'arxiu, on ben segur que s'hi hauria trobat alguna referència dels tons i els himnes que acompanyaven els actes litúrgics, així com, possiblement, algun manuscrit o fragment del text que s'hi emprava, si més no en els actes religiosos de Quaresma i de Setmana Santa dins de l'església. Això sense comptar la possibilitat d'alguna referència a les representacions de la plaça, malgrat que es tractés només de processons, o d'alguna prohibició.

Sabanés va aportar un altre testimoni oral, el de Teresa Sebastià —membre d'una família de tradició passionista que remunta quasi a la darrerïa del segle XVII— que confirmava la continuïtat de les representacions de la Passió a Esparreguera durant les centúries sobre les quals plana el buit documental.

Finalment, i a manca de documentació real,

hom coincideix a pensar que l'antecedent més remot de la Passió d'Esparreguera fou, possiblement, la participació de gent de la vila en les cerimònies litúrgiques de Montserrat —com per exemple, el "Lavatori de peus"— i en la representació d'altres escenes de la Passió. Hom diu que l'actor que tenia el rol de Judes era d'aquesta població. Però aquí també la fatalitat ha jugat una mala passada a la possible i probable documentació passionística esparreguerina: el 1811, durant la guerra del Francès, el monestir va ser ocupat pel mariscal de França, Suchet, que en féu destruir l'arxiu. Ara no disposem de dades sobre l'abast d'aquesta destrucció, però segur que fou important.

3. A la recerca d'orígens clars

Si aquestes traves —i d'altres que hem deixat al calaix— dificulten enormement l'establiment de l'origen de la nostra Passió, no per això ens hem de donar per vençuts, ans tot el contrari: com més difícil, més apassionant és la recerca. Per tant, sembla que urgeix encaminar l'estudi en dues direccions principals, que assenyalen a continuació.

La primera, dins la població. Cal revisar novament, d'una banda, el mateix Arxiu de la Passió, l'Arxiu Municipal, el Parroquial i la Biblioteca popular perquè, tot i que no se salvés gairebé res de les cremes, ¿ningú no hi ha aportat cap document des de llavors? Aquí s'hauria de demanar el suport de les institucions vilatanes i de la població en general. I, d'altra banda, la documentació gremial, molta a mans de particulars, probablement, de manera que caldria engegar una campanya popular a favor de la conscienciació ciutadana, en el sentit de fer entendre que l'aportació de dades relatives a la Passió repercutiria en benefici de tot el poble, perquè la Passió és de tots.

La segona, fora de la vila. Cal emprendre el lent camí de recerca, principalment a la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat que, a més dels milers de volums actuals, conté centenars d'incunables —llibres impresos fins al 1500— i milers de manus-

crits. Per la proximitat i la constant relació que hi ha hagut amb la vila, és molt probable que s'hi trobin dades d'interès. I a Barcelona, perquè hi ha un altre aspecte que ens podria proporcionar clàrícies: l'abundant documentació existent, des del segle XVI al XVIII, sobre el seguit de prohibicions, tant civils com eclesiàstiques, de les representacions de la Passió a diversos indrets.

La segona, fora de la vila. Cal emprendre el lent camí de recerca, principalment a la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat que, a més dels milers de volums actuals, conté centenars d'incunables —llibres impresos fins al 1500— i milers de manuscrits. Per la proximitat i la constant relació que hi ha hagut amb la vila, és molt probable que s'hi trobin dades d'interès. I a Barcelona, perquè hi ha un altre aspecte que ens podria proporcionar clàrícies: l'abundant documentació existent, des del segle XVI al XVIII, sobre el seguit de prohibicions, tant civils com eclesiàstiques, de les representacions de la Passió a diversos indrets.⁴

Fins que no hagin passat uns quants anys de treball a fons, encaminats a la recerca de dades sobre l'origen i la continuïtat de la nostra Passió, no sabrem del cert quan i com va començar ni l'evolució concreta que va seguir fins al segle XIX.

ESPARREGUERRA, VILA DE PASSIÓ. SEGLES XVIII I XIX

1. Esparreguera i els tres grups de Passions

Tot i que, com veurem, no posseïm dades concretes sobre l'activitat passionística a Esparreguera

4. En aquest sentit caldria anar, sobretot, a la Biblioteca del Seminari Conciliar de Barcelona, creat el 1593, a l'Arxiu General de la Corona d'Aragó —Josep Paulo hi ha trobat dades ben reculades, sobre Esparreguera, en uns capbreus que van del 1496 al 1769—, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, al Bisbat i a la Biblioteca de Catalunya que, ultra els més de 820.000 volums contemporanis, conté més de 3.000 manuscrits i uns 640 incunables.

fins al segle XIX, tot fa pensar que, durant el segle XVIII, es continuaven fent representacions a la plaça pública, pels carrers, o en locals tancats, d'acord amb els textos que circulaven a l'època. En aquest sentit, recordem que Josep Romeu establí tres grups per a l'estudi de les diverses edicions i reimpressions de les passions catalanes a l'ús, durant els segles XVIII i XIX. Vegem-los a grans trets.

El primer grup inclou la Passió representada a Vic el 1752, reeditada força vegades a partir de l'any següent, amb el títol de *Llastimosa tragèdia de la Passió y Mort de Jesu-Christ, Nostre Senyor*.

El segon grup inclou la coneguda obra, atribuïda des de 1773 a Fra Antoni de Sant Jeroni —trinitari descalç a Barcelona, però fill de Vic—, que portava per títol *Representació de la Sagrada Passió de Jesu-Christ, Nostre Senyor*, i que fou reiteradament estampada a Vic, Barcelona i Lleida durant el s. XVIII. A mitjan segle XIX, es difongué extraordinàriament la versió, retocada i amb afegitons de la de Manresa, impresa pel barceloní Rafael Figueró. Esparreguera va representar-la —amb adaptacions particulars— durant molts anys, com en són prova les anotacions al marge dels textos, els testimonis orals dels membres més antics del patronat de la Passió i dels vilatans de més edat, que encara se'n saben de memòria molts rodolins, i també Josep Romeu, que ho esmenta en alguns dels seus estudis. Per tant, comptem amb testimonis ben documentats i del tot fidedignes.

El tercer grup fa referència a diverses edicions, fetes a Manresa i Barcelona des de la primera meitat del s. XIX, d'un text representat a Manresa el 1774, segons esmenta una de les edicions posteriors. L'edició que posseïm a l'Arxiu de la Passió i en la qual ens basem en la ressenya que farem tot seguit és d'aquella ciutat del Bages, i segons indica la portada fou "*Impresa sens ninguna variació à la que se representà en Manresa per alguns devots de aquest Divino Misteri, en tots los dijous y festas de la Quaresma del any 1798*". En aquest cas, el títol de l'obra és *La Gran Tragèdia de la Passió y Mort de Jesu-Christ Nostre Senyor*.

Paral·lelament, al segle XIX, i més concretament, l'any 1875, també tenim ja consolidat a Esparreguera el drama sacre en forma d'espectacle teatral estructurat: se segueix el text atribuït a Fra Antoni de Sant Jeroni, s'emfasitzen els moments culminants amb acompanyament musical i s'utilitzen elements tècnics —il·luminació a base de petroli, atxes i teieres i també amb el raig de sol que podia entrar per una finestra— i elements artístics, concretament tres decorats: una sala, un bosc i un carrer. Tot això es porta a terme fins al 1899 al local de "La Siempreviva", amb capacitat per a 800 espectadors.

El 1882 es fundà la Societat "La Estrella", que tingué la seu a diversos llocs d'espai reduït; tant, que havia de llogar el local de "La Siempreviva" per a les representacions teatrals. El 1889 un grup d'exalumnes del Teatre-Escola Municipal passà a formar part de "La Siempreviva", però aviat se'n van independitzar i van representar un altre drama sacre intitulat *Los siete dolores de María Santísima* al local "La Armonia". Finalment, el 1891, l'entitat "El Porvenir Esparraguerense" construï el teatre "La Estrella" amb un aforament de 700 butaques. Se l'anomenà de diverses maneres —Gran Teatre Nou (1911) o Teatre Modern (1915)—, tal com consta als programes de l'època. S'hi escenificà la Passió fins al 1901.

Revistes barcelonines del segle passat com *Lo Teatro Regional* i *De tots colors* es feien ressò de l'activitat dramàtica d'Esparreguera. La via de recerca a les publicacions periòdiques també està per resseguir, majorment.

2. Valoració de la Passió atribuïda a Fra Antoni de Sant Jeroni

Tot i que el nostre article versa sobre la Passió d'Esparreguera, és obligat tractar de l'obra de Fra Antoni, perquè va ser el primer text estructurat que es representà a la vila i perquè en prové la popularitat que el drama sacre ha tingut i té al Principat. La gran quantitat d'edicions i refoses que se'n va fer a diverses ciutats catalanes —amb

atribució d'autoria o sense— és un altre tema que encara s'ha d'estudiar a fons.

Creiem que no s'ha fet justícia a una obra que es pot considerar mare de les passions dramàtiques actuals. Els autors de passions d'aquest segle s'han xopat de la força dramàtica i narrativa del text de Fra Antoni i no s'han allunyat gaire de l'estructura que aquell presenta: comença amb els episodis de la vida pública de Jesús, continua amb els de la Passió i la Mort i acaba amb la Resurrecció. Per donar una idea aproximada de la importància d'aquella obra, ressenyem que consta de 5.927 versos, amb predomini dels heptasil·lars, però n'hi ha també de cinc sil·lars; la forma estròfica que més hi abunda és la quarteta, però s'hi troben també quintets, apariats i dècimes; la rima és generalment consonant. Les fonts d'aquest text són els Evangelis.⁵

L'any 1985, en commemoració del mil·lenari de la vila d'Esparreguera, es va representar a la plaça de l'Església "La Passió" segons el text que acabem de comentar, l'atribuït a Fra Antoni de Sant Jeroni, ja que és la primera obra que consta —verídicament— que fou emprada en les representacions de la nostra Passió. Val a dir que assolí un gran èxit de públic i que fou un esdeveniment cultural important.

LA PASSIÓ D'ESPARREGUERA AL SEGLE XX

1. Primera part (1900-1959)

1.1. La Passió a càrrec de diverses societats

Al principi del segle XX les representacions de la Passió se celebraren doblades a càrrec dels grups de les societats "La Alianza" i "La Siempreviva". Aquesta darrera companyia només resistí unes tres

---

5. Sembla que l'autor es preocupà molt més de cenyir-se als textos bíblics que no pas del valor literari. En algun passatge que no els segueix tan estrictament, l'aspecte literari està més treballat. Per exemple, el parlament de Maria Magdalena quan es desprèn de les seves joies, o el pròleg.

o quatre temporades, ja que alguns dels principals actors passaren a l'altra, i hagué de reforçar l'elenc amb forasters fins que desaparegué definitivament. Les primeres dades concretes que es tenen sobre la part musical de l'espectacle fan referència a les representacions de "La Siempreviva", a càrrec de la família Monné.

El 1910, la societat "La Alianza" ja s'havia desfet, però les representacions van continuar sota el patrocini de Josep Ferrer i la direcció de Ramon Ramon. En el programa de 1915 aquesta companyia duia el nom de "Foc Nou", i el mateix programa esmenta que disposen de vint decorats. Per les anotacions posades al marge del text de Fra Antoni —el que s'utilitzava—, sabem que n'hi havia que representaven carrers curts, carrers llargs, sales riques i sales pobres, entre d'altres. En aquests anys l'espectacle tenia lloc de deu a dotze del matí i de dos quarts de dues a les cinc de la tarda.

L'any 1920 es constituí una nova societat, l'"Ateneu Nacionalista", més tard anomenat "Ateneu Esparreguera". Des de 1928 va comptar amb un teatre on cabien 1.100 espectadors, amb una dimensió de 26 m per 17,50 m de planta i d'11 m per 17,50 m d'escenari. El 1928, quan el grup de l'"Ateneu" deixà el local de "L'Estrella", aquesta Societat —"L'Estrella"— muntà una Passió amb 25 decoracions noves.

Alguns anys, també en aquesta època, les representacions foren doblades: a "L'Estrella" —fundada el 1882— i a l'"Ateneu". La competència i la duplicitat van motivar un mal resultat econòmic, fet que causà la suspensió de la posada en escena durant sis temporades —la més llarga que hom recorda.

L'any 1934, la junta directiva de "L'Estrella", i sobretot gràcies a l'impuls de Ramon Ramon i Pere Vendrell —avi—, planejà tornar a emprendre les representacions la temporada següent. El 1935 i 1936 aquesta entitat en féu quatre cada any. També l'"Ateneu", el 1936, va posar en escena la Passió. Fou durant aquests anys que hom començà a trobar desfasat el text de Fra Antoni i

la direcció de "L'Estrella" n'encarregà una revisió al poeta local Ramon Torruella, actor i col·laborador de la Passió.⁶ Després d'un parèntesi de dos anys, del 1937 al 1939, motivat per la guerra, a partir del 1940 es representà a "L'Estrella" i des del 1941 fins al 1968 a l'"Ateneu".

1.2. La creació del Patronat de la Passió. Recerca de text propi

L'any 1941 es creà el Patronat de la Passió d'Esparreguera, que d'aleshores ençà organitza i administra les representacions. El 1944 el seu consell directiu encarregà formalment, a Torruella, la revisió i la reforma del text de Fra Antoni. Les aportacions més remarcables de Torruella foren: d'una banda, la revisió de tot aquell extens text, del qual suprimeix versos, n'hi afegeix d'altres i en poleix molts, tot normalitzant-ne el lèxic; alhora en vigoritza l'acció, reforma l'arquitectura escènica i arrodoneix el conjunt de l'obra. Finalment, substitueix alguns dels quadres primitius per d'altres de collita pròpia i en refon més d'un, quan li sembla convenient.

Però Torruella no va pretendre crear una obra nova, tot i l'extensió i la intensitat de la seva aportació, sinó que va voler donar més consistència i fer més actual la versió tradicional. En aquest sentit cal remarcar que, a més de polir el llenguatge, hi introdueix el vers blanc en alguns passatges, com per exemple, en el diàleg entre Pilat i la seva muller, Clàudia. Les diverses versions que va elaborar es van anar representant fins al 1951.

A partir de l'any 1952, la Passió d'Esparreguera experimenta un canvi substancial pel que fa al text, ja que es deixa d'emprar el de Torruella i se n'estrena un del poeta i dramaturg de Martorell, Mn. Marçal Martínez i Balaguer. L'obra porta el títol de *Retaule de la vida, passió i mort de Nostre*

6. Però no clergue, com s'ha apuntat en un estudi sobre la Passió d'Ulldecona.

Senyor Jesucrist (1951). El text té un valor literari considerable, la versificació és molt acurada i perfeccionista i el lèxic és precís i denota un bon gust poètic. Consta de vuit actes, amb un total de 49 quadres. Les fonts també són bíbliques i abracen una àmplia cronologia. Entre els passatges evangèlics que s'hi introdueixen hi figuren la temptació de Jesús pel Dimoni, la vocació dels Apòstols, la figuera maleïda, l'expulsió dels mercaders del Temple, Jesús i els infants i l'Ascensió. És una obra totalment original que, segons el mateix Mn. Martínez, va ser concebuda procurant lligar la fantasia, cercant la fidelitat en la narració evangèlica i, en els llocs en que això era més difícil, mirant de no sortir de la narració senzilla i impregnant-la del sentit que es desprèn de les paraules de Crist.

A l'inici de cada quadre hi ha unes breus accions sobre l'escena, el moviment dels personatges, la música i altres detalls al marge de l'acció. Hi intervenen 47 personatges, sense comptar els figurants i el poble. La part musical fou encarregada al mestre Josep M. Pla, deixeble d'Enric Morera. El text de Mn. Marçal es va representar fins al 1959.

Creiem que deuria ser també durant aquests anys que es proposà a Josep M. de Sagarra d'escriure una passió per ser representada a Esparreguera, però aquest autor tan popular no n'acceptà l'encàrrec, no sabem per quins motius.⁷

Al marge dels textos, cal ressenyar que l'any 1952 va ser clau per al reconeixement de la Passió d'Esparreguera fora de la pròpia contrada, per dos fets rellevants: l'un és que, en el marc del 35è. Congrés Eucarístic Internacional celebrat a Barcelona, es va representar la Passió d'Esparreguera al teatre

Coliseum; l'altre, que es filmà a Esparreguera la primera pel·lícula en català, "El Judes", dirigida per Iquino, amb guió de Salvia, interpretada pels actors locals, llevat d'Antoni Vilar i de Manuel Gas.

2. Segona part (1960-1995). Els darrers trenta anys o l'espectacle actual.

2.1. El lloc de la representació: el Teatre de la Passió.

El projecte de construcció de l'actual teatre de la Passió s'inicià el 1958 i s'inaugurà l'any 1969. Fou edificat especialment per a les representacions del drama sacre i, si es pogué realitzar, va ser gràcies a la col·laboració desinteressada de tot el poble d'Esparreguera; per tant, és patrimoni de l'entitat i n'administra la propietat el Patronat de la Passió. Té capacitat per a 1.800 espectadors. Compta també amb una sala polivalent amb capacitat per a unes 250 persones.

Disposa de 375 m² d'escenari totalment pla: 15 m de boca (sumat a l'espai lateral interior, 60 m); 25 m de fons; i 9 m d'alçada; el telar és de 25 m. Està dotat de tècniques modernes, com 6 elevadors que puguen des de la fossa, trapes convencionals i plataformes laterals que són transportades damunt d'uns rails. Hi ha una complexa cabina de so, estrenada el 1991.

2.2. El text: *La Sagrada Passió de Jesucrist*

Ramon Torruella va presentar al Patronat, l'any 1960, un nou text, *La Sagrada Passió de Jesucrist*, tot de creació pròpia i que resta encara inèdit, més d'acord amb els gustos d'aleshores. Fou acceptat i és el que s'ha anat representant fins a l'actualitat, amb més o menys variacions introduïdes pels diferents directors. Hi intervenen un centenar de personatges, a més dels figurants i del poble. És una versió totalment nova. Les fonts del nou text són bàsicament els Evangelis. L'obra destaca per la gran força dramàtica i la coherència argumental. Fins l'any 1989 es va representar amb alguna petita variació, en sis actes i 38 quadres amb identitat independent, que són els que

7. No ens consta, en canvi, que mai s'arribés a plantejar la posada en escena de *Jesús de Nazaret*, de Guimerà, possiblement perquè devia ser la que més es representava a Barcelona (des de l'estrena al Teatre Català, el 1894), després de l'atribuïda a Fra Antoni.

té realment l'obra. Els del matí (2 actes amb 13 quadres) narren la vida pública de Jesús, des de "La Llei Mosaica" fins al "Sant Sopar". Els 4 actes de la tarda són els propis de la Passió: des de la "Sessió del Sanedrí" fins a la "Crucifixió" i "La llançada"; més els quadres associats com el del "Davallament", la "Resurrecció" i l'"Ascensió".

En els darrers anys hi ha hagut canvis remarcables, respecte de l'ordre dels quadres, de la supressió o la inclusió d'algunes variants del propi autor pel que fa als episodis, o per la integració d'uns dins d'altres; fet que il·lustra la constant preocupació dels diferents directors de la Passió per anar assolint la perfecció.⁸

2.3. La posada en escena

Pel que fa a l'entitat dels quadres, cadascun disposa d'una decoració pròpia i el desenvolupament dramàtic resta al servei de l'argument general, a través d'un episodi relativament autònom protagonitzat per Jesús (l'heroi), per Judes (l'antiheroi) o pels altres personatges evangèlics (els coprotagonistes), com la Verge, la Magdalena, sant Pere, sant Joan i els altres apòstols, Pilat, Caifàs, Herodes, Simó...

Solen tenir una durada que oscil·la entre els tres i els vint minuts. Cal destacar els rapidíssims canvis de l'un a l'altre, que ocupen només segons. En aquest sentit, la lumínòtècna hi té un paper important: les bateries blaves s'encenen per enlluernar el públic sense haver d'abaixar el teló i s'apaguen en el moment de començar l'actuació.

Les representacions de les darreres dècades han estat dirigides per Andreu Badia, Joan Castells, Francesc Ribera, Josep Borràs i Enric Martínez, entre d'altres. El 1995, la direcció esdevingué

---

8. Per exemple: a l'acte cinquè s'han compendiat els episodis de la "Verònica", el "Cireneu" i la "Llançada" en uns bellíssims quadres plàstics que agiliten l'espectacle; i, en general, s'ha procurat mantenir, amb més rigor, la fidelitat al text de l'autor. També s'han suprimit algunes escenes prosaiques.

col·legiada (Pere Cuscó, Meritxell Sabaté, Jaume Torruella, Ramon Carbó i el Dr. Casulleres), però això durà molt poc i des de llavors la tornà a dirigir Enric Martínez.

Tots aquests directors i els equips tècnics hi han anat introduint canvis substancials en el sentit de millorar l'espectacle: contínuament s'innova en escenografia, lumínòtècna i en el treball de l'actor, per tal d'oferir un espectacle cada any més acurat.

2.4. Escenografia, tramoia, trucatge, il·luminació

En l'escenografia es respecten, durant tota l'obra, els postulats del naturalisme i del realisme, completats amb trampes enginyades i molt espectaculars. De l'antic decorat de paper en resta molt poc. En bona part ha estat substituït o combinat amb elements corporis. L'efecte òptic de profunditat s'aconsegueix amb el ciclorama, en el qual es projecten els focus que li donen color i que figuren els núvols, els estels, el sol, i fins i tot, la mar, d'una manera tan natural com si l'escena s'esdevingués en la mateixa naturalesa.⁹

Cal destacar l'admirable dedicació dels homes que posen llur saber, experiència i esforç per aconseguir que a escena tot surti com cal. Ens referim als tramoies i als tècnics de llum i de so. Sense la seva callada i ingrata tasca, desenvolupada a l'ombra, res no seria igual. A l'esquerra de l'escenari, munten i desmunten sense parar els elements corporis de les escenes següents damunt d'uns carros que es desplacen sobre rails, mentre s'està representant el quadre anterior. Tot aquest treball el realitzen voltats de nombrosos figurants —part dels quals són mainada— que esperen el torn per sortir a escena i que deambulen sense parar. Per exemple, per fer possible la resurrecció de Llätzer o el muntatge del pretori han de

---

9. Així, els arbres que s'empren solen tenir el tronc de fibra i les branques són reals i es renoven cada any.

col·laborar-hi tots els tramoistes.¹⁰

2.5. Vestuari i caracterització dels personatges

El vestuari és adequat al màxim al personatge i a la situació. La caracterització i l'abillament dels actors es fa seguint les notícies que es tenen de l'època. En els colors predominen els tons suaus i càlids. El fil i el cotó són els teixits més emprats per als figurants i poble; per als personatges més destacats, les teles són de millor qualitat. Contràriament al que sol passar en d'altres passions, en la d'Esparreguera els teixits no són bigarrats ni estampats, ni de colors violats, i s'intenta reproduir amb força fidelitat la manera d'anar abillats els personatges a l'època de Crist; per als romans, se segueix l'estil del cinema de Hollywood.

Abans de sortir a les taules, tothom ha de passar per davant d'uns grans miralls i dels ajudants del director d'escena: així s'aconsegueix que tothom surti convenientment caracteritzat. Els actors solen ser-ne ben conscients i, ja pels volts de Nadal, molts dels personatges masculins comencen a deixar-se barba i els cabells més llargs de com els duen la resta de l'any.¹¹

2.6. Els intèrprets

10. Pel que fa a la resurrecció, primer s'ha de procedir a l'embenat de Llätzer, després cal transportar-lo completament horitzontal dins la sepultura; la llosa s'ha de col·locar, encaixar i subjectar amb uns travessers; s'ha de fer caure la llosa des de la part interior —sense que es vegi, naturalment—; s'ha de combinar el trucatge de la bena amb la trapa tradicional; i s'ha de tenir cura de sincronitzar-hi la il·luminació i el so —recordem que en el teatre medieval els "miracles" també solien tenir lloc en zones de penombra que facilitaven el trucatge, aleshores molt senzill. Pel que fa al pretori, cal dir que les columnes, la porta, les escales i els altres elements corporis es traslladen amb l'ajut d'unes rodetes a la base. Per les escales interiors es veu —a través d'una finestra enreixada— com hi pugen Pilat i Clàudia. Finalment, per desmuntar el pretori s'empra el curt temps en què Maria coneix la sentència, localitzada a l'escenari lateral dret, ubicació que durant tot l'espectacle ha estat la casa de la Verge.

11. En la representació a la plaça de l'Església (1985) del text atribuït a Fra Antoni, a què ens hem referit anteriorment, el vestuari, les perruques de pèl de panotxa, les sandàlies i els altres complements foren creats de nou per a tal avinentesa, a imitació del que s'emprava en les representacions del segle passat.

El treball dels actors i les actrius es pot qualificar, en general, d'excel·lent, perquè és el resultat de l'aprenentatge de generació en generació durant quatre-cents anys, de les qualitats teatrals innates de molts esparreguerins i de la pràctica declamativa i d'interpretació en altres obres teatrals.

L'espectador, miri qui miri, sempre veu tothom representant el seu paper, sentint-lo i vivint-lo amb absoluta naturalitat. És precisament aquest tret que distingeix la Passió d'Esparreguera de bona part de les altres passions, en les quals només solen interpretar els personatges principals, i encara quan els toca parlar, de manera que els altres resten massa estàtics.

L'infant sol repetir interiorment el text corresponent al personatge que aspira a representar, fins a saber-se'l de memòria, representació rere representació. Sovint, no només se n'aprèn un, sinó dos o tres. Els més dotats arriben a memoritzar tota l'obra de ben joves. Els adults figurants no només interpreten, sinó que en tot moment vigilen amatents perquè tot es desenvolupi amb normalitat i naturalitat. Esdevenen directors d'escena dins l'escena mateixa. Els ancians solen estar satisfets perquè al llarg de la seva existència han passat per molts rols.

Una evolució lògica de l'actor masculí complet és la següent: començar abans de l'any com el nadó que aixeca Jesús a l'entrada a Jerusalem; sortir al quadre dels nens entre els 5 i els 9 anys; dels 16 als 20, fer de sant Joan; després de Jesús (fins als 30) o de Judes (fins als 40-50); de Pilat, de Caifàs o de Nicodem (entre els 30 i 60); tornar a un paper més secundari; i finalment, altra volta de figurant o poble, fins al final de la vida. De manera que, amb paraules de Pere Franch, "*un actor ben administrat pot tenir un rol destacat, a la Passió, al llarg de tota la seva vida*". Per a les noies és més difícil arribar a ser primera figura, precisament perquè només n'hi ha dues: la Mare de Déu i la Magdalena; i perquè l'actriu que encarna la Verge pot representar-la, amb tota plenitud i perfecció, durant molts anys. El cicle complet de les actrius més ben dotades, al llarg de la vida és aquest: poble,

figurant, Àngel, Adúltera, Samaritana, Magdalena, Verge, una de les tres Maries, i altra vegada de figurant i de poble.

La Passió d'Esparreguera ha donat alguns actors i altres professionals del teatre com ara Robert Govern, Carme Paltor, Meritxell Sabaté, Joan Castells i, molt especialment, Anna Lizaran (Teatre Lliure) i la seva germana, Lola Lizaran (la tieta Victòria de *Poble Nou*).

2.7. La música

Des de 1950 fins a 1991, Josep Borràs ha estat l'assessor i responsable de l'acompanyament musical de les representacions de la Passió, en tots els sentits: des de dirigir-ne l'orquestra i el cor fins a compondre'n les partitures, treball que ha portat a terme, gradualment, al llarg dels anys. Per exemple, el 1960, amb l'estrena del nou text de Torruella, en modificà algunes partitures que s'interpretaven, i hi incorporà peces de música clàssica.

El 1976 s'estrenà el llibre musical de Josep Borràs, compost especialment per a la Passió, i que és el que encara s'emptra, amb algunes variacions introduïdes d'any en any. La música i els cants són interpretats —en directe— per l'Orquestra i la Coral de La Passió, fet que dona una gran qualitat a l'espectacle. Cal remarcar que actualment només Esparreguera i Sant Vicenç dels Horts interpreten la música en directe, representació rere representació; en la resta de Passions, la solen tenir gravada. Des de 1977 hi ha un orgue dotat de més de 700 tubs, amb dos teclats de 56 notes cadascun, més un pedaler de trenta notes, amb una totalitat de 14 registres reals.

De 1992 ençà, s'han responsabilitzat de la direcció dels músics de la Passió, Josep Borràs, Francesc Prat i més endavant Oriol Castellví, qui n'és l'actual director.

3.3. El Patronat de la Passió d'Esparreguera

El Patronat de la Passió es creà el 1941, i l'any següent va incloure's dins l'organisme "Obra Sindical de Educación y Descanso", regit per la

junta delegada de la Passió. L'any 1945 es creà el consell assessor de la Passió. El 1958 el Patronat de la Passió d'Esparreguera passà a ser una entitat independent, amb plena autonomia.

En principi, els càrrecs de president del Patronat i d'alcalde de la vila estaven vinculats i requeien sobre la mateixa persona, però el 1972 es van modificar els estatuts, en el sentit de deslligar-los, i van ser aprovats en assemblea general el març de 1974. Entre d'altres, el càrrec de president l'han exercit Josep Borràs, Eloi Mestres, Francesc Ribera i, l'actual, Pere Vendrell.

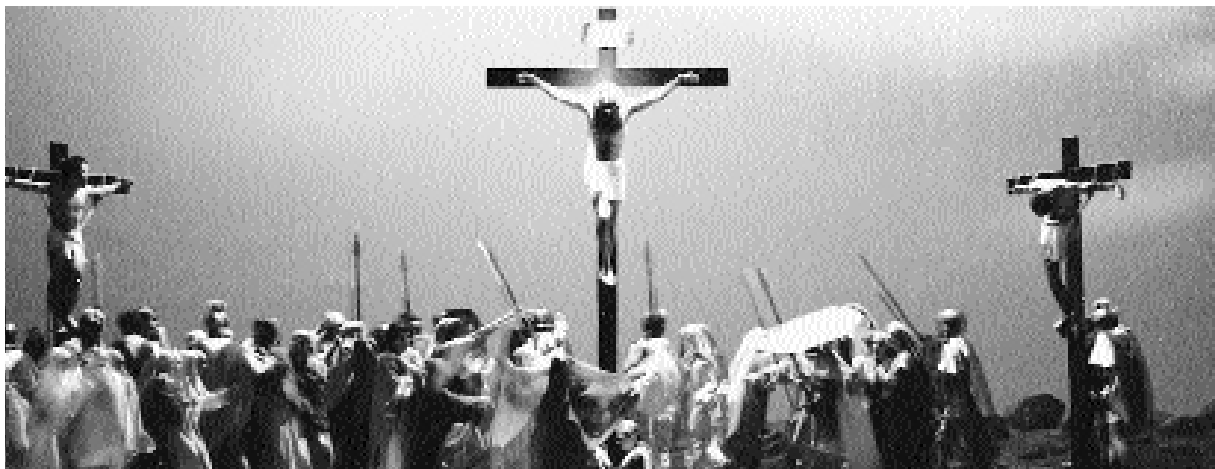
El 1980 l'assemblea general va aprovar un nou projecte d'estatuts adaptat a les necessitats reals de l'entitat. Actualment el Patronat es regeix per un consell executiu format per vint-i-quatre membres, escollits per sufragi entre tots els associats majors d'edat. El consell és l'encarregat de triar-ne el president, qui nomena els càrrecs que la dirigeixen. Cada dos anys se celebren eleccions per renovar el cinquanta per cent del consell. L'any 1991 es van tornar a renovar els estatuts, per tal d'adequar-los a les noves circumstàncies de l'entitat.¹²

L'entitat compta amb tres companyies de teatre: dues de formació d'actors (infantil i juvenil) i una altra d'integrada pels actors ja experimentats. Per la seva part, la coral encarregada de la part musical de l'espectacle, més de cent veus, interpreta també altres peces i actua en concerts arreu de l'Estat espanyol i l'estranger.

El Patronat també té cura de vetllar perquè els seus col·laboradors participin en activitats esportives i lúdiques. Hi ha equips de tennis taula, d'escacs i botxes; i una secció sardanista que compta amb dues colles infantils, una de juvenils i una de veterans.

El Patronat de la Passió, per les instal·lacions, seccions i serveis de què disposa, així com també pel seu tarannà obert, es pot considerar de caràc-

12. L'any 1991, el Patronat de la Passió celebrà el 50è. aniversari amb una sèrie d'actes culturals. Cal destacar l'esforç que sempre ha fet, i continua fent, respecte de la investigació teatral, i bàsicament del drama sacre.

ter públic. I és, sense cap mena de dubte, un element important de promoció cultural de la vila i del país.

Cloenda

L'actual Passió d'Esparreguera és una obra mestra, fruit de la dedicació constant de totes les persones que la fan realitat. Però no es pot oblidar que aquesta perfecció no s'ha assolit de cop, sinó que ha millorat d'any en any, de representació en representació, sota el guiatge amatent de totes les persones que hi han dedicat el millor de llurs vides.

Les darreres temporades es pot afirmar rotundament que han estat tot un èxit. No sols pel reconeixement del públic assistent, que interromp constantment l'espectacle amb els seus aplaudiments, sinó també pel gran nombre d'espectadors que hi ha assistit cada any. Fet que prova l'incert qualitatiu de l'espectacle que s'ofereix.

En conjunt, l'espectacle de la Passió d'Esparreguera és un del més complexos, complets i harmònics que es puguin presenciar actualment. Francesc Curet diu a propòsit de la vila que acull aquesta Passió, que juntament amb la d'Olesa, "*són les poblacions que han mantingut amb més continuïtat i constància la tradició passionista, gràcies a l'esforç i l'entusiasme d'unes fervoroses generacions amigues del vell espectacle, secundades per l'adhesió de tot el poble, que han aconseguit revifar-lo i fer-lo*

cada vegada més interessant, amb l'al·licient d'una acurada plasticitat escènica i d'una interpretació impecable per part de tots els qui hi intervenen, actors i comparsaria, escenògrafs i tramoistes, músics, cantors i dansaires".

De la Passió d'Esparreguera se'n podria fer un seguit de lloances, però sempre serien insuficients i se'ns podria titllar de parcials. Acabarem, doncs, donant una dada significativa: de la Passió se'n fan deu sessions durant Quaresma i Setmana Santa, i totes s'emplenen. Per tant, hi assisteixen 18.000 persones l'any. I fa quatre-cents anys que es representa. Davant d'aquest fet tan evident, sobren tots els comentaris.

MARIA PENA I CASALS (Esparreguera, 1949) és mestra i llicenciada en Filologia Catalana. A part dels seus treballs sobre la Passió, ha publicat una novel·la (*Cossos enllaçats*, 1999) i quatre poemaris (*Amor i sentiment*, 1994, i *Paraula viscuda*, 1995, escrits conjuntament amb Dolors Planas; i *Mots apassionats*, 1998, i *Moll de l'os*, 2001). Actualment és arxivera del Patronat de la Passió d'Esparreguera.